

بسیار مهم

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی

موضوع:

حدود نظارت شورای نگهبان بر مصوبات مجلس شورای اسلامی

استاد راهنما:

دکتر جواد تقی زاده

استاد مشاور:

دکتر فرهنگ فقیه لاریجانی

نام دانشجو:

امین کوزه گر

بهمن ۱۳۹۶

سپاس‌گزاری

بی‌شک منزلت شما اساتید محترم مهم‌تر از آن است که در مقام قدردانی، بنده‌ای به تحریر در آورم؛ اما تجلیل از شما، تجلیل از انسان‌هایی است که فانوس‌رخشان‌هدایت را بر وجودم تابان ساخته‌اند.

از استاد ارجمند و فرزانه‌ام، جناب آقای دکتر حوادتی زاده که با شکیبایی و تواضع، از پیچ‌مساعده‌ی مضائقه نمودند و زحمت راه‌پیمایی این پایان‌نامه را بر عهده گرفتند؛

از استاد کرامت‌دارم، جناب آقای دکتر فرسنگ‌نهی لاریجانی، که زحمت مشاوره‌ی این پایان‌نامه را تقبل نمودند؛

از استاد مهربان و عزیزم، جناب آقای دکتر امیر حسین علی‌ق‌چی، و استاد گرامی‌ام، جناب آقای دکتر مرتضی نجابت‌خواه، که زحمت داورانی این پایان‌نامه را متقبل شدند؛ نهایت تشکر را دارم. باشد که این حقیر بخشی از زحمات شما را سپاس گویم.

تقدیم به:

پدرم که به من درس مردانگی آموخت.

مادرم که به من درس فداکاری آموخت.

یار و همراه همیشگی ام خانم سارا کاشانی نژاد که به من درس وفاداری آموخت.

چکیده

شورای نگهبان نظارت بر برخی از اعمال مجلس شورای اسلامی را بر عهده دارد. اعمال مجلس با لحاظ خاص یا عام بودن محتوای آن‌ها حسب مورد در زمره‌ی تصمیم در معنای خاص یا تصمیم در معنای اخص هستند. در اصول نود و یکم و نود و ششم قانون اساسی از لفظ "مصوبه" به صورت مطلق و بدون قرینه استفاده شده است و به تصریح اصول نود و چهارم و نود و سوم قانون اساسی کلیه‌ی مصوبات مجلس شورای اسلامی باید به شورای نگهبان فرستاده شود و مجلس شورای اسلامی بدون وجود شورای نگهبان اعتبار قانونی ندارد. در اصول هفتاد و دوم، هشتاد و پنجم و نود و هفتم قانون اساسی از لفظ "قانون" استفاده شده است و اصل چهارم قانون اساسی به لزوم تطبیق کلیه‌ی قوانین و مقررات و نه کلیه‌ی مصوبات با موازین اسلامی اشاره دارد. مصوبه با لحاظ معنای لغوی و اصطلاحی، ویژگی‌ها و تاریخ تحول آن، اصول قانون اساسی، نظریه‌ی تفسیری شورای نگهبان و آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس شورای اسلامی ماده‌ی خام قانون و برابر با آن است. با اثبات برابری مصوبه با قانون، تعارض اصول چهارم و نود و چهارم قانون اساسی رفع شده و نظارت شورای نگهبان به صورت اتوماتیک حداقلی و مسئله از حدود نظارت شورای نگهبان به مفهوم قانون و تشخیص مصادیق آن تغییر می‌یابد. اگر اعمال مجلس عام و کلی باشند قانون یا مصوبه تلقی شده و باید برای نظارت به شورای نگهبان ارسال گردند و اگر اعمال مجلس خاص، موردی و جزئی باشند تصمیم در معنای خاص تلقی شده و نباید برای نظارت به شورای نگهبان ارسال گردند.

واژگان کلیدی: شورای نگهبان، مجلس شورای اسلامی، نظارت، تصمیم، مصوبه، قانون.

فهرست

مقدمه	۱
الف. بیان مسئله	۱
ب. سوالات پژوهش	۲
ج. پیشینه‌ی پژوهش	۲
د. فرضیه‌های پژوهش	۴
ه. حدود پژوهش	۴
و. اهداف پژوهش	۴
ز. مبانی نظری پژوهش	۴
ح. روش پژوهش	۵
ط. سازمان پژوهش	۵
فصل اول: مفهوم مصوبات مجلس شورای اسلامی	۶
گفتار اول: مفهوم مصوبه و وجه تمایز آن از سایر اعمال مجلس شورای اسلامی	۶
گفتار دوم: انواع تصمیمات مجلس شورای اسلامی	۱۴
بند اول: تصمیم در معنای خاص یا تصمیمات غیرتقنینی	۱۵
بند دوم: تصمیم در معنای اخص یا مصوبه یا تصمیمات تقنینی	۱۸
گفتار سوم: مصادیق و قالب‌های تقنینی مصوبات مجلس شورای اسلامی	۱۹

بند اول: قانون	۱۹
الف: مفهوم قانون	۱۹
۱. قانون به مثابه‌ی فرمان متکی به مجازات	۲۰
۲. قانون به مثابه‌ی قاعده‌ی اجتماعی / تاریخی	۲۲
۳. قانون به مثابه‌ی قاعده‌ی اخلاقی	۲۶
۴. قانون به مثابه‌ی قاعده‌ی اجتماعی / اخلاقی	۲۷
۵. قانون به مثابه‌ی فرمان الهی	۲۸
۶. قانون به مثابه‌ی قاعده‌ی عقلی	۲۹
ب: ویژگی‌های قانون	۳۳
۱. الزام‌آور	۳۳
۲. عام	۳۴
۳. امری	۳۶
۴. علنی	۳۷
۵. واضح	۳۷
۶. مفید قطعی	۳۹
۷. معطوف به آینده	۳۹

۸. مصوب مرجع ذیصلاح ۴۰
- ج: معیار تفکیک قانون از تصمیم در معنای خاص ۴۱
- د: فرآیند وضع قانون ۴۳
۱. از طریق مجلس شورای اسلامی ۴۴
- ۱-۱. ابتکار پیشنهاد ۴۴
- ۱-۲. بررسی و تصویب ۴۶
- ۱-۲-۱. اعلام وصول طرح‌ها و لوایح و ارجاع آن به کمیسیون ۴۸
- ۲-۲-۱. رسیدگی کلیات در کمیسیون ۴۸
- ۳-۲-۱. رسیدگی و تصویب کلیات در جلسه‌ی علنی (شور اول) ۴۹
- ۴-۲-۱. رسیدگی مواد در کمیسیون ۴۹
- ۵-۲-۱. رسیدگی و تصویب مواد در جلسه‌ی علنی (شور دوم) ۵۰
- ۶-۲-۱. تنظیم فصول و اصلاح عبارت ۵۱
- ۳-۱. تایید ۵۲
- ۴-۱. امضا ۵۳
- ۵-۱. انتشار ۵۳
۲. از طریق مراجعه به آرای عمومی ۵۴

- بند دوم: صلاحیت تقنینی کمیسیون‌های داخلی مجلس و دولت ۵۵
- بند سوم: تفسیر قوانین ۵۶
- بند چهارم: عهدنامه‌ها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی ۵۷
- الف: وضعیت معاهدات بین‌المللی ۵۸
- ب: آیین ورود معاهدات بین‌المللی ۵۸
- فصل دوم: نظارت شرعی و اساسی شورای نگهبان ۶۱**
- گفتار اول: پیشینه‌ی تاریخی شورای نگهبان ۶۱
- گفتار دوم: نهادهای مشابه شورای نگهبان در کشورهای دیگر ۶۴
- بند اول: دادگاه قانون اساسی آلمان (رژیم پارلمانی) ۶۵
- بند دوم: شورای قانون اساسی فرانسه (رژیم نیمه‌ریاستی نیمه‌پارلمانی) ۶۶
- بند سوم: نظارت اساسی در ایالات متحده‌ی آمریکا (رژیم ریاستی) ۶۸
- گفتار سوم: اعضای شورای نگهبان ۶۹
- بند اول: فقها ۶۹
- بند دوم: حقوق دانان ۶۹
- گفتار چهارم: حضور اعضای شورای نگهبان در مجلس ۷۰
- گفتار پنجم: نظارت شورای نگهبان بر مصوبات مجلس شورای اسلامی ۷۱

- بند اول: مهلت نظارت شرعی و اساسی ۷۳
- بند دوم: بحث و رای گیری در شورا ۷۴
- بند سوم: موجبات نظارت شورا ۷۷
- بند چهارم: اعلام نظر شورا و میزان اعتبار آن ۸۰
- بند پنجم: دایره‌ی نظارت شورای نگهبان بر مصوبات مجلس شورای اسلامی ۸۱
- الف: نظریه‌ی نظارت حداکثری با لحاظ اعم از قانون بودن مصوبه ۸۱
- ب: نظریه‌ی نظارت حداقلی با لحاظ اعم از قانون بودن مصوبه ۸۴
- ج: نظریه‌ی نظارت میانه با لحاظ اعم از قانون بودن مصوبه ۸۹
- د: نظریه‌ی نظارت حداقلی با لحاظ برابر بودن قانون با مصوبه ۹۰
۱. بررسی عمومی قالب‌های اعمال اراده‌ی مجلس شورای اسلامی ۹۳
۲. بررسی اختصاصی همه‌پرسی ۹۹
۳. بررسی اختصاصی تفویض قانونگذاری ۱۰۱
۴. بررسی اختصاصی تفسیر قانون ۱۰۲
۵. بررسی اختصاصی توقف انتخابات ۱۰۴
۶. بررسی اختصاصی جلسه‌ی غیرعلنی ۱۰۴
- بند ششم: نظارت شرعی فقهای شورای نگهبان بر قوانین دارای اعتبار امر مختومه ۱۰۵

نتیجه‌گیری ۱۰۷

منابع ۱۱۲

چکیده‌ی انگلیسی ۱۲۰

الف. بیان مسئله

شورای نگهبان یکی از نهادهای مهم و تاثیرگذار در ساختار نظام جمهوری اسلامی است که نقش ویژه‌ای در قانونگذاری و حاکمیت قانون دارد. فلسفه‌ی اصلی تشکیل و تاسیس شورای نگهبان که رگه‌ای از آن را در اصل دوم متمم قانون اساسی مشروطه و نمونه‌های نسبتاً مشابه با آن را در بسیاری از نظام‌های حکومتی می‌توان دید، پاسداری از قانون اساسی است. ویژگی این نهاد در نظام جمهوری اسلامی، این است که علاوه بر پاسداری از قانون اساسی به مفهوم متداول و عرفی آن وظیفه‌ی پاسداری از موازین و احکام شرع اسلام را نیز که آن هم مورد عنایت قانون اساسی است بر عهده دارد (مهرپور، ۱۳۹۱: ۲۱۹). اصل نود و یکم قانون اساسی نظارت بر مصوبات مجلس شورای اسلامی از حیث عدم مغایرت آن‌ها با قانون اساسی و احکام اسلام را بر عهده‌ی شورای نگهبان قرار داده است.

مصوبه یکی از اقسام تصمیم با ویژگی‌های منحصر به فرد است که آن را از سایر تصمیمات مجلس شورای اسلامی تفکیک می‌کند. تصمیم ابراز اراده‌ی جمعی نمایندگان در صحن و ابراز اراده‌ی فردی یا جمعی نماینده یا گروهی از نمایندگان به نیابت از تمام نمایندگان در شعب، کمیسیون‌ها، هیات رئیسه، اجتماعات مشترک آن‌ها و یا در خارج از این قالب‌ها بر اساس قانون است. موضوعی که با ابراز اراده‌ی نمایندگان با نصاب مشخص (به صورت جمعی و حاصل رای‌گیری) در صحن مجلس شورای اسلامی تصویب می‌شود، تصمیم نام دارد و حسب مورد در یکی از قالب‌های تصمیم در معنای خاص و تصمیم در معنای اخص مجلس شورای اسلامی جای می‌گیرد. تصمیم در معنای خاص یا تصمیمات غیرتقنینی به تصمیمات نظارتی تاسیسی، تصمیمات نظارتی سیاسی، تصمیمات نظارتی اطلاعی، تصمیمات نظارتی استصوابی و سایر تصمیمات تقسیم می‌شوند. تصمیم در معنای اخص یا مصوبه یا تصمیمات تقنینی به قانون و مصادیق متعدد آن از جمله قانون دائمی و قانون آزمایشی، تفسیر قانون و عهدنامه‌ها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی تقسیم می‌شوند.

در اصول نود و یکم و نود و ششم قانون اساسی از لفظ "مصوبه" به صورت مطلق و بدون قرینه استفاده شده است و به تصریح اصول نود و چهارم و نود و سوم قانون اساسی کلیه مصوبات مجلس شورای اسلامی باید به شورای نگهبان فرستاده شود و مجلس شورای اسلامی بدون وجود شورای نگهبان اعتبار قانونی ندارد. در اصول هفتاد و دوم، هشتاد و پنجم و نود و هفتم قانون اساسی از لفظ "قانون" استفاده شده است و اصل چهارم قانون اساسی به لزوم تطبیق کلیه قوانین و مقررات و نه کلیه مصوبات با موازین اسلامی اشاره دارد.

ب. سوالات پژوهش

۱. آیا نظارت شورای نگهبان شامل تمام اعمال مجلس شورای اسلامی می‌شود؟

۲. آیا مصوبه‌ی مجلس شورای اسلامی اعم از قانون است؟

ج. پیشینه‌ی پژوهش

راجع به حدود نظارت شورای نگهبان بر مصوبات مجلس پژوهش مستقلی مشاهده نشد و تنها در بعضی از کتب حقوق اساسی به صورت گذرا و مختصر ذیل بخش مربوط به قوه‌ی مقننه و شورای نگهبان به این موضوع اشاره شده است؛ مانند:

۱. فرض ضرورت تطبیق مصوباتی که پس از طی مراحل به صورت قانون در می‌آیند، ضرورت تطبیق سایر اعمال مجلس را با قانون اساسی و شرع نفی نمی‌کند زیرا اگر بنا بر ملاک قرار دادن قانون اساسی و موازین شرعی در کلیه امور باشد، نمی‌توان تخلف از آن را نادیده گرفت لذا نظارت ضرورت پیدا می‌کند (هاشمی، ۱۳۹۲: ۲۴۲).

۲. با توجه به منوط بودن اعتبار مجلس شورای اسلامی به شورای نگهبان و لزوم ارسال کلیه مصوبات مجلس شورای اسلامی به شورای نگهبان، مصوبات مجلس هرچه باشد، در هر مورد و به هر شکل و صورتی به وجود آمده باشد باید به شورای نگهبان فرستاده شود و هرگاه مصوبه‌ای بدون ارسال به شورا به مرحله‌ی اجرا درآید

آثار قانونی ندارد. با توجه به صلاحیت اکثریت تمامی اعضای شورای نگهبان برای تشخیص عدم تعارض مصوبات مجلس با قانون اساسی و عدم امکان وضع قوانین مغایر با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی توسط مجلس و لزوم حضور اعضای شورای نگهبان در جلسات غیرعلنی مجلس برای اعتبار مصوبات جلسات غیرعلنی که در اصول نود و ششم، هفتاد و دوم و شصت و نهم به آنها تصریح شده است شورای نگهبان از ارکان لاینفک قوهی مقننه است و قوهی مقننه منهای شورای نگهبان قابل شناسایی نیست. صلاحیت شورای نگهبان نسبت به مصوبات مجلس صلاحیتی عام است و تصمیمات مجلس هنگامی جنبه‌ی قانونی می‌یابد که اولاً در زمان موجودیت شورای نگهبان اتخاذ شده باشد ثانیاً شورای نگهبان آنها را مغایر قانون اساسی تشخیص نداده باشد. مصوبات مجلس چه بر اساس طرح باشد یا لایحه، فوری باشد یا عادی، در جلسه‌ی علنی رای‌گیری شده باشد یا در جلسه‌ی غیرعلنی، مربوط به امر جزئی باشد یا مربوط به مهم‌ترین مسئله، حتی در موردی که ترتیب کار مجلس را مشخص می‌نماید، مثل آیین‌نامه‌ی داخلی یا مواردی که به انتخاب افراد و دادن مسئولیت به اشخاص مربوط می‌شود باز هم باید از لحاظ تطبیق با قانون اساسی مهر نظارت و تایید شورای نگهبان را داشته باشد. در خصوص مورد اخیر، نصب افراد، عملاً شورای نگهبان از تایید مصوبات مجلس برکنار مانده گویا چنین مواردی عنوان مصوبه‌ی مجلس را ندارد و یا در نهایت عنوان قانون به خود نمی‌گیرند، موضوع قابل تامل و بحث است (مدنی، ۱۳۹۳: ۲۲۵).

۳. باید میان مصوبات و تصمیمات مجلس قائل به تفکیک شد. به این معنا که آن دسته از مصوبات مجلس که جنبه‌ی انتخاب دارند مانند رای عدم اعتماد و انتخاب رئیس و هیات رئیسه‌ی مجلس از زمره‌ی مصوبات مجلس خارج گردیده و تحت عنوان تصمیمات قرار می‌گیرند (هدایت‌نیا و کاویانی، ۱۳۸۰: ۱۰۵).

۴. طبق اصول نود و یکم تا نود و نهم، نهاد دیگری به نام شورای نگهبان پیش‌بینی شده که بدون تایید آن مصوبات مجلس اعتبار قانونی نخواهد یافت الا تصویب اعتبارنامه‌های نمایندگان در ابتدای هر دوره و انتخاب شش نفر از حقوق‌دانان شورای نگهبان و برخی از تصمیمات مجلس که طبق اصول قانون اساسی تصمیم‌گیری

در آن موارد به عهده‌ی مجلس شورای اسلامی است نظیر رای اعتماد یا عدم رای اعتماد به وزرا و رئیس جمهور که عمدتاً از تصمیمات مجلس محسوب می‌شوند نه مصوبات مرسوم آن (شعبانی، ۱۳۹۴: ۲۲۵).

د. فرضیه‌های پژوهش

۱. به نظر می‌رسد نظارت شورای نگهبان منحصر به مصوبات مجلس شورای اسلامی است.
۲. به نظر می‌رسد مصوبه‌ی مجلس شورای اسلامی اعم از قانون نیست بلکه ماده‌ی خام قانون و برابر با آن است.

ه. حدود پژوهش

گستره‌ی پژوهش، بررسی موضوع در حقوق ایران با توجه به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظریات تفسیری و مشورتی شورای نگهبان، مجموعه نظریات شورای نگهبان در باب نظارت شرعی و اساسی بر مصوبات مجلس و سایر منابع حقوق داخلی می‌باشد.

و. اهداف پژوهش

هدف از پژوهش تبیین مفهوم مصوبات مجلس شورای اسلامی و دامنه‌ی نظارت شورای نگهبان در مقام ناظر شرعی و اساسی بر اعمال و مصوبات مجلس شورای اسلامی است.

ح. مبانی نظری پژوهش

قانون اساسی به عنوان سند حاوی ارزش‌ها و آرمان‌های یک ملت نیازمند صیانت و پاسداری است. کشورهای مختلف با توجه به ساختارهای سیاسی خاص خود شیوه‌های متفاوتی را برای صیانت از قانون اساسی اتخاذ کرده‌اند. سه شیوه‌ی عمده در این رابطه نظارت قضایی، نظارت سیاسی و نظارت توسط خود قوه‌ی مقننه است. نظارت قضایی به دو شکل نظارت توسط تمامی دادگاه‌ها به صورت موردی، شخصی و به تقاضای یکی از طرفین

دعوا یا نظارت توسط یک نهاد ویژه قضایی، که معمولاً عالی‌ترین نهاد قضایی است، به صورت کلی، نوعی و به درخواست هر شخص ذی‌نفع قابل اعمال است. نظارت سیاسی به دو شکل پیشینی و پسینی توسط نهادی مستقل از قوای سه‌گانه اعمال می‌گردد. در نظارت سیاسی پیشینی، نظارت جزئی از مراحل تصویب و شکل‌گیری قانون است و در صورت مخالفت نهاد ناظر مصوبه‌ی مجلس تبدیل به قانون نمی‌گردد. در نظارت سیاسی پسینی، نظارت از مراحل تصویب و شکل‌گیری قانون نیست بلکه پس از شکل‌گیری قانون و به درخواست فرد یا جمعی مشخص نهاد ناظر وارد عمل می‌گردد و نظارت صورت می‌گیرد. نظارت توسط قوه‌ی مقننه، نظارت مصوبات مجلس توسط خود مجلس را شامل می‌شود و فلسفه‌ی آن برتری نهاد دارای پشتوانه‌ی مستقیم آرای مردمی نسبت به نهادهای فاقد پشتوانه‌ی آرای مردمی یا دارای پشتوانه‌ی غیرمستقیم آرای مردمی است. در نظام جمهوری اسلامی ایران شورای نگهبان به عنوان ناظر سیاسی پیشینی عهده‌دار صیانت و پاسداری از قانون اساسی و شرع است (قاضی شریعت‌پناهی، ۱۳۸۳: ۱۱۵).

ط. روش پژوهش

پژوهش با رویکرد توصیفی و تحلیلی و جمع‌آوری داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی رویه‌ی عملی مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان به بررسی مساله می‌پردازد.

ی. سازمان پژوهش

پژوهش در دو فصل ارائه می‌گردد. در فصل اول به مفهوم مصوبات مجلس شورای اسلامی و در فصل دوم به نظارت شرعی و اساسی شورای نگهبان پرداخته می‌شود.

فصل اول: مفهوم مصوبات مجلس شورای اسلامی

قوهی مقننه‌ی جمهوری اسلامی ایران نهادی است که ریشه در آراء عمومی دارد و طبق ضوابط اساسی مدون، سهم قابل توجهی از حاکمیت در نظام سیاسی کشور را اعمال می‌نماید. قوهی مقننه حق خدادادی مردم و مظهر اراده‌ی عام ملت است که در آن سرنوشت سیاسی و اجتماعی مردم رقم می‌خورد و برنامه‌ی زندگی آنان پس از برخورد اندیشه‌ها، کنکاش و مذاکره، تبادل افکار و بالاخره کسب اکثریت آرا به صورت مجموعه‌ای مدون در مجاری اجرا قرار می‌گیرد (هاشمی، ۱۳۹۲: ۸۷). قوهی مقننه مظهر قدرت و حکومت مردم و تبلور اراده‌ی ملت است و دو قوهی دیگر در حقیقت هر کدام به یک نحو مجری نظریات آن می‌باشند. کار قوهی مقننه به استناد آیات شریفه‌ی قرآن «و امرهم شوری بینهم»^۱ و «و شاورهم فی الامر»^۲ شورایی است. اهمیت این قوه در این است که این قوه علاوه بر اینکه دارای اختیارات قانونگذاری می‌باشد بر قوهی مجریه هم تا حدودی نظارت دارد (وفادار، ۱۳۷۷: ۵۰۲). اعمال قوهی مقننه طبق اصول پنجاه و هشتم و پنجاه نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از طریق مجلس شورای اسلامی یا مراجعه‌ی مستقیم به آراء مردم است. مجلس شورای اسلامی در راستای انجام وظایف خود دست به اعمالی می‌زند که برخی از این اعمال واجد عنوان مصوبه هستند.

در این فصل به ترتیب مفهوم مصوبه و وجه تمایز آن از سایر اعمال مجلس شورای اسلامی، انواع تصمیمات مجلس شورای اسلامی و مصادیق و قالب‌های تقنینی مصوبات مجلس شورای اسلامی بیان و بررسی می‌شوند.

گفتار اول: مفهوم مصوبه و وجه تمایز آن از سایر اعمال مجلس شورای اسلامی

مصوبه (تانیث مصوب) صفت مفعولی از تصویب و به معنای راستگوی دانسته شده و راستگوی شمرده شده، مصدق، تصویب شده، تایید شده و آنچه مورد موافقت مقام یا هیات یا گروهی قرار گیرد (دهخدا، ۱۳۳۹: ۵۸۶). مصوبه آن چیزی است که مورد قبول انجمنی، مجلسی یا شورایی قرار گیرد (معین، ۱۳۹۱: ۴۱۸۰). مصوبه

۱. سوره‌ی شوری، آیه‌ی ۳۸

۲. سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۵۹

قانون به معنی اعم است که به تصویب مراجع صلاحیت‌دار رسیده باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ۳۳۸۹). مصوبه از مشتقات تصویب است. تصویب پذیرش موضوع و حکمی عام یا خاص در مراجع قانونگذاری است (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ۱۲۵۰). تصویب در رابطه با موضوع و حکمی عام، تصمیم در معنای اخص یا مصوبه و تصویب در رابطه با موضوع و حکمی خاص، تصمیم در معنای خاص است. enactment معادل انگلیسی مصوبه و به معنای موضوع و چیزی است که در قالب طرح و لایحه مطرح و تبدیل به قانون گردد (آقایی، ۱۳۷۸: ۴۸۶). در زبان انگلیسی enactment معادل عبارت the act of passing an rule or statute by legislature به معنای عمل تصویب قاعده یا مقرر به وسیله پارلمان است (Black's Law Dictionary).

واژه‌ی مصوبه برای اولین بار در کنار واژه‌ی «آرا» در قالب یک ترکیب اضافی در اصل نوزدهم قانون اساسی مشروطیت به کار رفته است. اصل نوزدهم قانون اساسی مشروطیت مقرر می‌داشت: «مجلس حق دارد برای اصلاح امور مالیاتی و تسهیل روابط حکومتی در تقسیم ایالات و ممالک ایران و تحدید حکومت‌ها پس از تصویب مجلس سنا اجرای آرای مصوبه را از اولیای دولت بخواهد». آرای مصوبه‌ی مجلس در حوزه‌ی مالیه در واقع همان قوانین مصوبه‌ی مجلس در حوزه‌ی مالیه است. در مشروح مذاکرات مجلس ملی واژه‌ی مصوبه در موارد متعددی در کنار واژه‌ی قانون و اجزا و مصادیق متعدد آن در قالب یک ترکیب اضافی به کار رفته است از جمله قانون مصوبه (دوره‌ی دوم: ۲۱۳)، قوانین موضوعه‌ی مصوبه (دوره‌ی سوم: ۱۴)، لایحه‌ی مصوبه (دوره‌ی دوم: ۲۸۳) و بودجه‌ی مصوبه (دوره‌ی دوم: ۱۹۳). واژه‌ی مصوبات جمع واژه‌ی مصوبه است و برای اولین بار در جلسه‌ی یکصد و بیست و نهم دوره‌ی پنجم مجلس شورای ملی مورخ ۲۵ رجب ۱۳۴۳ ه. ق توسط آقای یاسایی در مقام تمجید از دکتر میلیسپو برابر و مترادف با واژه‌ی قوانین به کار رفته است. آقای یاسایی در مقام تمجید از دکتر میلیسپو اظهار داشت: «دکتر میلیسپو بهتر از هر کس از قوانین مجلس شورای ملی اطاعت کرده و کاملاً تسلیم بوده است به مصوبات مجلس شورای ملی و هیچ اجازه نداده است پنجشاهی حتی دیناری از مالیه‌ی این مملکت خرج شود مگر به تصویب مجلس آقایان وضعیات سابق را در نظر بیاورند». همان‌گونه که مشاهده می‌شود در

مشروح مذاکرات مجلس ملی مصوبه در ابتدا به عنوان مضاف‌الیه برای قانون و اجزا و مصادیق متعدد آن به کار رفته و سپس برابر و مترادف با قانون و مصادیق متعدد آن شده و به مرور به جای آن‌ها به کار رفته است.

مصوبه یکی از اقسام تصمیم با ویژگی‌های منحصر به فرد است که آن را از سایر تصمیمات مجلس شورای اسلامی تفکیک می‌کند. تصمیم ابراز اراده‌ی جمعی نمایندگان در صحن و ابراز اراده‌ی فردی یا جمعی نماینده یا گروهی از نمایندگان به نیابت از تمام نمایندگان در شعب، کمیسیون‌ها، هیات رئیسه، اجتماعات مشترک آن‌ها و یا در خارج از این قالب‌ها بر اساس قانون (قانون اساسی، قانون عادی و آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس شورای اسلامی) است. موضوعی که با ابراز اراده‌ی نمایندگان با نصاب مشخص (بصورت جمعی و حاصل رای‌گیری) در صحن مجلس شورای اسلامی تصویب می‌شود، تصمیم نام دارد و حسب مورد در یکی از قالب‌های تصمیم در معنای خاص و تصمیم در معنای اخص (مصوبه) مجلس شورای اسلامی جای می‌گیرد. تصمیم در صورت جمعی بودن، نتیجه و خروجی رای‌گیری و تصویب است. در موارد ابراز اراده‌ی جمعی با حد نصاب مشخص، در صورت رسیدن به حد نصاب مشخص اراده شکل گرفته و در صورت عدم رسیدن به حد نصاب مشخص اصلاً اراده‌ای شکل نمی‌گیرد. در اراده‌ی فردی یا اراده شکل می‌گیرد یا اراده شکل نمی‌گیرد. ابراز اراده و رای‌گیری حسب مورد کتبی یا غیرکتبی است. مطابق مواد ۱۲۲، ۱۲۳ و ۱۲۷ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس "با دستگاه الکترونیکی"، "علنی با ورقه" و "مخفی با ورقه" از اشکال رای‌گیری کتبی و "قیام و قعود" از اشکال رای‌گیری غیرکتبی می‌باشند. ذکر عبارت "یا طرق دیگر" در ماده‌ی ۱۲۳ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس این ظرفیت را داراست که اشکال دیگری به اشکال مصرح در قانون اضافه نماید. تصمیم در معنای خاص و تصمیم در معنای اخص (مصوبه) دارای عنصر مشترک رای‌گیری و تصویب هستند و ملاک‌های ماهوی و شکلی ظریفی سبب تمایز آن‌ها از یکدیگر می‌گردد. مجلس در ایفای همه‌ی وظایف خود (قانونگذاری و نظارت) در اتخاذ تصمیم از طریق رای اکثریت اقدام به تصویب می‌کند (هاشمی، ۱۳۹۲: ۲۴۲). تصویب معادل مصوبه نیست بلکه یکی از ارکان مصوبه است. هیچ تمایزی بین تصویب با موافقت، تشخیص، تعیین، تایید، اجازه یا واژگان مشابه دیگر وجود ندارد و

همگی مترادف و دارای معنای واحدی هستند. جزء ۱۶ بند ه ماده‌ی ۱۲۱ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس به طور ضمنی "تصویب" را مترادف "موافقت مجلس" قرار داده که به دلیل مبنای مشترک قابل تسری به سایر واژگان مشابه است.

تصمیم در معنای خاص، عمل حقوقی یک‌جانبه، ارادی، انشایی، نهایی، خاص، موردی و جزئی است که از سوی فرد و دستگاه ذیصلاح صادر شده و آثار حقوقی و قانونی به بار می‌آورد (طباطبایی موتمنی، ۱۳۹۱: ۳۱۳). در حوزه‌ی قوه‌ی مقننه، فرد و دستگاه صالح به ترتیب نمایندگان و مجلس شورای اسلامی هستند. یک‌جانبه بودن به این معنا نیست که لازم است توسط فردی واحد اتخاذ شود؛ چراکه ممکن است در ایجاد تصمیم بیش از یک نفر مشارکت ورزند و از میان آن‌ها ممکن است برخی از افراد صرفاً در مراحل ایجاد آن مشارکت داشته باشند اما در نهایت تصمیم، تصمیم دستگاه است. برای آنکه عملی تصمیم قلمداد شود باید منشاء آثار حقوقی باشد و این امر از طریق ایجاد، اصلاح و الغاء وضعیت حقوقی معین حاصل می‌شود لذا در صورتی که چنین اثری از یک عمل ناشی نشود نمی‌توان آن را تصمیم به شمار آورد (فلاح‌زاده و نجابت‌خواه، ۱۳۹۳: ۱۳۱). رای اعتماد به وزیران در زمان تشکیل دولت، انتخاب شش نفر حقوق‌دان شورای نگهبان و تصویب عجز نماینده از ایفای وظایف نمایندگی از مصادیق تصمیم در معنای خاص هستند و در مشروح مذاکرات مجلس ثبت می‌گردند.

اقدامات به مجموعه عملیاتی گفته می‌شود که برای تهیه‌ی مقدمات تصمیمات یا اجرای آن‌ها انجام می‌شود و بر سه قسم اعمال مادی یا مقدماتی، اعمال اجرایی و اعمال داخلی است. اعمال مادی یا مقدماتی مستقیماً منشاء آثار حقوقی نیستند و تصمیمات مستقل لازم‌الاجرائی را تشکیل نمی‌دهند بلکه مقدمات تصمیمات حقوقی را فراهم می‌آورند برای مثال طرح‌ها و برنامه‌ها، پیشنهادها، آرا و نظرهای مشورتی و بررسی‌های مقدماتی (طباطبایی موتمنی، ۱۳۹۱: ۳۲۳). اعمال مادی یا مقدماتی را می‌توان "اعمال تمهیدی" نامید. اعمال مزبور مجموعه‌ای از تصمیمات هستند که دستگاه آن‌ها را صادر می‌نماید و شامل تحقیقات، مشورت‌های لازم برای تمهید و آماده‌سازی صدور تصمیم می‌شوند (فلاح‌زاده و نجابت‌خواه، ۱۳۹۳: ۱۳۱). اعمال اجرایی به منظور اجرا